

полоненим, інвалідам не тільки у Львові, а й у чисельних таборях, що діяли у післявоєнний період на теренах Польщі. Активно долучаючись до справ громади, українки в повсякденному житті впроваджували принципи прагматичного фемінізму – повної посвяти себе інтересам нації. Завдяки жіноцтву Галичини, про стан у краю було повідомлено Міжнародний Червоний Хрест, уряди європейських держав, українську діаспору, що дало змогу зібрати необхідні кошти для надання посильної допомоги постраждалим від воєнного лихоліття. Жертовною працею українські жінки в черговий раз довели суспільству свою спроможність відстоювати питання національної окремішності навіть в умовах ворожої окупації. Це було одним із наслідків феміністичного руху попередніх років та стало важливим поштовхом для його піднесення в майбутньому.

1. Дальші дні польської окупації Львова // *Наш Світ*. – Нью-Йорк, 1961 р. – Ч. 4–5 (95–96). 2. Степан Федак // *Українські кооператори. Історичні нариси*. – Кн.2. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2001. – С. 387. 3. ЦДДА у Львові, Ф. 462. Оп.1 спр.4 4. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1 спр.12. 5. Шепарович О. Листопадові спогади // *Жінка*. – Львів, 1936. – Ч.10. 6. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1.спр. 252. 7. Репресії серед українців // *Республіка*. – Ч.14. – 18.2.1919 р. / Вперед. – Львів. – Ч. 12., 13 грудня, 1918 р. 8. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1 спр.255. 9. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1.Спр. 249. 10. В.С. // *Український голос*, 24. 12.1918 р. 11. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1. спр.46. 12. Матвеева В.С. Формування системи закладів у справах військовополонених червоноармійців у Польщі // *Вісник державного університету “Львівська політехніка” “Держава та армія”*, 2009. – № 652. – С.122–124. 13. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1 спр.34. 14. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1. спр.52. 15. ЦДДА у Львові, Ф. 462. Оп.1. спр. 68. 16. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1. спр.35. 17. ЦДДА у Львові, Ф. 462. Оп.1. спр. 36. 18. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1 спр.44. 19. *Наша мета*. – Львів, 15 лютого – 9 березня, 1919 р. 20. Богачевська-Хом’як. М. У заграві воєн та революцій // *Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939 рр.* – К.: Либідь, 1995. – С.193; Маланчук-Рибак О. *Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-ті роки XX століття)* // *Жіночі студії в Україні: жінка в історії та сьогодні: монографія*. – Одеса, 1999. – 440 с. 21. ЦДДА у Львові, Ф.462. Оп.1 спр. 63.

УДФ 28+94 (477)

Т.І. Замлинський

Інститут гуманітарних та соціальних наук
Національного університету “Львівська політехніка”

ІВАН МОГИЛЬНИЦЬКИЙ – ВИДАТНИЙ ДІЯЧ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (до 180-ї річниці від дня смерті)

© Замлинський Т.І., 2011

Висвітлено внесок І. Могильницького у процес національного відродження Східної Галичини першої третини XIX ст.

The contribution of I. Mohylnytskoho is highlighted to the process of national revival of East Galychyna of first third of XIX century.

В умовах незалежної України маємо можливість об’єктивно оцінити роль тих релігійних діячів, які відзначалися у боротьбі за відновлення незалежної України. Власне під таким кутом зору і написана ця робота.

Відповідна подвижницька праця І. Могильницького знайшла певне відображення у публікаціях І. Франка [1], М. Андрусика [2], М. Возняка [3], В. Грещука [4], Ф. Стеблія [5], навчальних посібниках з історії України [6], та історії української культури [7].

Враховуючи вищесказане, зроблено спробу узагальнено показати значення організаційно-освітньої, науково-педагогічної та науково-філологічної діяльності І. Могильницького у контексті галицького національного духовно-культурного відродження протягом вказаного періоду.

Саме така діяльність набувала тоді першочергового значення. Бо, по-перше, після майже 450-літнього польського поневолення галицькі українці опинилися перед серйозною загрозою втрати національної ідентичності. Адже на грані зникнення опинилася українська (тоді називалася руська) мова, фактично не було національної світської інтелігенції та шкіл. За словами І. Франка, “при руській мові, при руській народності лишалися тільки прості хлопи і вбогі та маловчені сільські священики. Вищі духовні, єпископи та каноніки говорили й писали по-польськи або по-латині” [8, с. 108]. По-друге, внаслідок першого поділу Речі Посполитої у 1772 р. Галичина увійшла до складу Австрії. Нова чужинецька влада приєднала до неї частину польських земель, в результаті чого утворилася окрема провінція із центром у Львові. Пізніше вона отримала назву “Королівство Галиції та Лодомерії”, тобто Галичини і Володимирії. Австрійські власті пішли назустріч українцям, щоб підняти їх роль у протистоянні з поляками і в такий спосіб полегшити собі управління новою адмінтериторією. Тому на перших порах особливих заборон щодо української мови і відповідно шкільництва не чинили. Важливо було ці можливості використати. Нарешті, під впливом Великої Французької революції, просвітництва і романтизму на східноєвропейському континенті, зокрема у слов'янському середовищі розпочався процес національно-культурного відродження. Він охопив також і українські землі. Власне з цим змушені були рахуватися австрійські власті.

Крім вищеперерахованих факторів, слід взяти до уваги і біографічні дані І. Могильницького. Народився він 19 серпня 1778 р. у селі Улюч Сяноцького повіту (нині територія Польщі, Лемківщина) в сім'ї греко-католицького парафіяльного священика. Закінчив місцеву парафіяльну школу, гімназію у Перемишлі, нарешті богословський факультет Львівського університету в 1800 р. Після одруження і висвячення виконував душпастирську роботу парафіяльного священика у селі Дроздовичі упродовж 1801–1814 рр. та одночасно з 1807 р. нижанковицького декана (тепер Старосамбірський р-н, Львівська область). Вдало поєднував її з освітньою діяльністю: створював народні з українською мовою навчання парафіяльні школи, заохочував сільських дітей до навчання, фінансово підтримував учнів із незаможних родин. І що не менш важливо, першим у галицькій греко-католицькій церковній провінції виголошував проповіді українською народною мовою [3, с. 5]. Все це, безумовно, мало важливе значення для формування національної свідомості, поширення грамотності серед галичан.

Успішна душпастирська праця о. Могильницького отримала високу оцінку Перемишльської греко-католицької єпископської єпархії. За розпорядженням єпископа М. Левицького І. Могильницький з 1815 р. обіймав різні посади в управлінні цієї єпархії, спочатку референта з питань шкільництва, а пізніше ще й верховного наглядача над українськими народними школами, тобто інспектора. Під юрисдикцією цієї єпархії перебували тоді 704 парохії, що знаходилися у 114 містах, містечках і 2505 селах семи адміністративних округ: Перемишльської, Сяноцької, Самбірської, Жовківської, Ряшівської, Санчської та Яслівської – усього понад 855 тис. осіб греко-католицького віровизнання [5, с. 5]. Саме у Перемишлі до смерті від епідемії холери 26 червня 1831 р. проявився повною мірою організаторський, науково-педагогічний і науково-філологічний талант І. Могильницького. Відзначався він високою освіченістю, такою ж національно-патріотичною свідомістю, працездатністю та активністю. Тому мав підтримку і навіть вплив на тодішніх перемишльських єпископів М. Левицького (1813–1818) та І. Снігуровського (1818–1847). За словами академіка М. Возняка, “...без Могильницького не був би Снігуровський тим, чим він став під впливом Могильницького для сучасного нашого культурного руху, а Михайло Левицький почувався до руського доти, доки мав під боком Могильницького” [3, с. 5]. Розвиваючи цю думку, М. Андрусик слушно зауважив: “Завдяки своїм впливам на Левицького і Снігуровського І. Могильницький став духовним керманічем галицьких українців у 1815–1831 рр.” [2, 1931 р. 29 травня].

Розкриваємо таку високу і справедливую оцінку постаті І. Могильницького у тогочасному галицькому українському суспільно-духовному житті. Зосередився передусім на шкільній справі, виконуючи такі взаємопов'язані завдання: відкриття українських шкіл, підготовка вчительських кадрів і навчальних підручників. Для успішного виконання цих складних завдань ініціює створення у Перемишлі в 1816 р. Товариства греко-католицьких священників – першого в Галичині. До нього увійшли 8 священників на чолі з І. Могильницьким [9, с. 52]. Написав статут товариства, який складався із вступу і 24 параграфів. Його затвердила цісарська канцелярія і був опублікований латинською мовою у Відні [1, с. 259–272]. Статут передбачав виконання не тільки шкільних завдань, але й розгортання широкої просвітницької діяльності серед віруючих за допомогою підготовлених, опублікованих і розповсюджених популярних книжок на релігійно-моральну та гуманітарну тематику, написаних “простою мовою, уживаною по селах і в найпростішим стилі” [9, с. 52].

На жаль, товариству не вдалося розгорнути в належний спосіб своєї діяльності. Проти нього виступили поляки, які “не хотіли допустити до духовного і освітнього пробудження українців”, а відтак усвідомлення “національної самостійності” [10, с. 35]. Тому вдалися до наклепницьких інтриг, які дійшли до Ватикану. Їх підтримали деякі спольщені греко-католицькі монахи-василіяни, що переслідували свої вузькоєгійстичні амбітні цілі. В результаті Ватикан не затвердив статуту товариства. Своє невдоволення у листі М. Левицькому висловив Папа Римський. Тому через два роки воно припинило своє існування [1, с. 275; 2, 1931 р. 30 травня].

Створення товариства мало позитивне значення. За оцінкою І. Франка, це була перша усвідомлена спроба “організації інтелігентних сил” для виконання завдань “народної просвіти”, яка сприяла подальшому пошвавленню цієї роботи “серед ліпшої частини галицько-руського духовенства” [1, с. 258].

Хоча товариство офіційно припинило своє існування, проте його колишні учасники в міру своїх сил і можливостей виконували статутні вимоги. В результаті спільними зусиллями, зокрема з іншими однодумцями, під керівництвом І. Могильницького як референта та інспектора створили 410 українських народних церковно-парафіяльних однокласних шкіл у перемишльській єпархії [11, с. 38]. Цілком очевидно, що, це був доволі вагомий здобуток на наявні тоді 704 парафії. Слід при цьому взяти до уваги те, що, крім парафіяльних, паралельно існували і такі народні школи, як трикласні-тривіальні у невеликих містах та чотирикласні-нормальні у більших містах, але з німецькою мовою навчання [12, с. 73].

Для учнів парафіяльних шкіл І. Могильницький підготував і опублікував багато підручників: “Буквар славно-руського язика”, “Наука християнська”, “Катехизм малий”, “Правила школьні”. Причому вони були написані вперше зрозумілою на той час українською народною мовою і кілька разів перевидавалися. Тому “Буквар” і “Наука християнська” користувалися популярністю і в народі [5, с. 9; 13, с. 277]. Шкільні правила І. Могильницького регламентували поведінку учнів перед школою, в школі, церкві та поза церквою і школою, тобто склалися із чотирьох розділів і включали 61 пункт із загальним висновком. На нашу думку, вони не втратили свого актуального значення і сьогодні.

Дуже гострою тоді була проблема наявності вчительських кадрів. Як правило, вчителями були дяки і священники, але їх не вистачало. Тому з метою вирішення цієї проблеми за ініціативою І. Могильницького в Перемишлі у 1817 р. був створений перший у Галичині дяко-вчительський інститут – своєрідна педагогічна школа-інтернат. Він же написав його статут (11 параграфів), затверджений цісарським рішенням 24 серпня 1818 р. Він же перший директор цього інституту і викладач логіки. Написав підручник “Логічні настанови”. Крім логіки, вихованці цього закладу вивчали релігію, український правопис (каліграфію) і українську мову, польську та німецьку мови, географію і природу, арифметику і церковний спів. До викладацького складу були запрошені високоосвічені представники духовенства (освіту здобули у Львові та Відні). Як правило, навчання тривало два роки. Старанні у навчанні та з відповідною попередньою підготовкою могли “закінчити навчання і раніше”. Випускниками інституту спочатку ставали 24, а з 1848 р. – 40 юнаків як

світського, так і духовного стану. Варто зауважити, що ця установа утримувалася на добровільній пожертві, зокрема І. Могильницького, а викладачі не отримували платні [5, с. 10; 12, с. 84].

Ітак, національні школи, вчителі, підручники – усе це мало надзвичайно важливе значення для українського культурного відродження краю. Заслуги І. Могильницького на освітянській ниві визнала не тільки галицька громадськість, але й офіційні кола Австрії – імператорським патентом вже у 1818 р. йому було надано шляхетство [4, с. 7].

Необхідно підкреслити те, що І. Могильницькому та національно-свідомій частині греко-католицького духовенства довелося вести гостру і тривалу боротьбу за утвердження української мови проти поляків. Вони домагалися запровадження своєї мови як крайової. Причому з наростаючою силою здійснювали тиск на австрійську владу навіть після того, як І. Могильницький разом спочатку з єпископом, а потім митрополитом М. Левицьким домоглися у 1818 р. відповідного урядового декрету щодо запровадження викладання у народних школах Східної Галичини українською мовою [5, с. 11]. При цьому вдавалися до абсолютно безпідставних тверджень про те, що нібито українці та поляки творять одну націю, а українська мова є діалектом польської мови. Поширювалися тоді і такі думки, що українська мова нібито є діалектом російської. Причому вищезгадані уявлення існували навіть серед деяких учених європейського слов'янського світу.

У таких умовах виникла гостра потреба науково спростувати подібні брехливі вигадки та помилкові погляди щодо української мови. За виконання цього надзвичайно складного завдання взявся І. Могильницький. У 1823 р. з'явилася його “Грамматика язика славно-руського” (далі “Грамматика”) у рукописному вигляді, а у 1829 р. була опублікована своєрідна передмова до неї як окрема праця під назвою “Відомість о руськім язиці” (далі “Відомість”) у науковому журналі бібліотеки Осолінських, але у скороченому вигляді у польському перекладі. Цей варіант був надрукований окремою брошурою у Відні (1837 р.), Львові (1848 р.), в російському перекладі у Петербурзі (1838 р.), його ж надрукував П. Куліш у 1856 р. у 2 томі “Записок о Южной Руси” під назвою “О древности и самобытности южнорусского языка” [3, с. 6]. Така увага переконливо свідчить про важливість та актуальність цієї праці. Щодо “Грамматики”, то її рукопис був добре відомий у середовищі західноукраїнської інтелігенції, його знали і використовували наступні дослідники граматики руської мови. Бо, за словами сучасного українського ученого-мовознавця Г. Мацюка, “галицький дослідник у своїй граматиці поєднав різні теоретичні підходи для визначення сутності української літературної мови. Це були свіжі та нові ідеї, які він першим увів у наукову парадигму українського мовознавства ХІХ ст.” [14, с. 32].

В оригіналі та в повному обсязі вищеназвані праці І. Могильницького вперше опублікував М. Возняк у 1910 р. із своєю передмовою і примітками [3]. Нове перевидання “Відомості” із вступною статтею, примітками І. Могильницького, М. Возняка і своїми здійснив В. Грещук в Івано-Франківську [4, с. 130].

Чому “Грамматика” і “Відомість” не були своєчасно надруковані у повному обсязі та оригіналі? Адже з 1829 р. у Перемишлі почала працювати єпархіальна друкарня [5, с. 6]. Однозначної правильної відповіді на це питання поки що не вдалося знайти. Існують тільки припущення. Перше належить сучасному польському досліднику В. Мокрому. Це сталося з вини митрополита М. Левицького, який за походженням був поляк, але греко-католицького віросповідання. Дотримуючись традиції цієї церкви, виступав за збереження українцями церковнослов'янської мови у конфесійній літературі. До того ж очевидно пам'ятав про гостру критику намірів видавничої діяльності Товариства греко-католицьких священників Папою Римським, про що уже говорилося. Тому міг зволікати із публікацією “Грамматики” [4, с. 8]. Друге припущення висловив М. Возняк. “Відомість” переклав на польську мову Л. Набеляк “зі скороченої редакції німецької, виготовленої, мабуть, самим Могильницьким” [3, с. 5–6]. Нарешті ймовірна думка М. Андрусяка. І. Могильницький “бачив деякі недомагання в своїй граматиці, бо не дозволив ні за свого життя, ні по смерті її вживати”. І далі: “Вона була написана не зовсім чистою українською мовою, а перехідною від народної до церковно-слов'янської” [2, 1931 р. 4 червня]. На нашу думку, у цих припущеннях є частка правди. Її не міг не знати і не враховувати сам І. Могильницький. Тому, можливо, не виявив належної наполегливості, аби згадані праці були

опубліковані сповна і в оригіналі при його житті. Адже дозвіл на публікацію “Граматика” був уже у 1824 р. [4, с. 8].

Отже, “Граматика” і “Відомість” стали першим ґрунтовим науковим дослідженням української мови в Галичині. Вивчивши і проаналізувавши багато відповідних джерел, І. Могильницький прийшов до таких основних наукових висновків. Українська мова – це окрема слов'янська мова як на заході, так і сході України. Нею розмовляють українці, які становлять один народ, одну націю із власною самобутньою історією та культурою. При цьому робить екскурс в минуле, починаючи з Володимира Великого. Галичани – це відгалуження від східних русинів. Руська мова, у розумінні І. Могильницького, – це літературна форма сучасної йому української мови, яка є найголовнішою, найхарактернішою ознакою нації. Одночасно вона є і народною мовою. Народ може втратити політичну, державну самостійність, але при цьому не втрачає своєї національної ідентичності та мови. Як приклад, посилається на чехів і угорців, які втратили власну державу, є підлеглими Австрійській імперії, але не перестали ними бути. Так само і українці. Українська мова є не тільки окремою, самобутньою, а рівноправною з іншими слов'янськими мовами. Тому заслуговує на визнання і запровадження в усіх сферах життя українців: побуті, освіті, літературі, науці тощо. В українській мові є польські та російські слова, але і польська, і російська мови завдячують також українській мові своєю чистотою, красою і багатством. Нарешті останнє, чи не найголовніше. Якщо українці в минулому мали власну державність, зберегли національну ідентичність, зокрема мову, то вони мають історичне право на самостійне існування [4, с. 9–16; 5, с. 11–12].

Отак рішуче і по-науковому аргументовано захистив національні права галичан, зрештою українців загалом І. Могильницький. При цьому визначив перспективні завдання їхньої боротьби. Його висновок щодо історичного права українців на самостійне існування використовували і ще не раз провідні діячі національно-визвольної боротьби за незалежну державу в майбутньому, остаточно реалізований у 1991 р. Так що автор згаданих праць вийшов далеко за межі чистої лінгвістики. У них чітко простежується і загальноісторичний, і політико-державницький аспект.

Значення цих праць полягає і в тому, що вони розбудили зацікавлення не тільки вітчизняних, але й зарубіжних учених до проблем української мови. Наприклад, великий інтерес викликала наукова і просвітницька діяльність І. Могильницького у видатного славіста Б. Копітара, із захопленням про нього як про вченого-подвижника писав славетний П. Шафарик, який листувався особисто з ним. Про автора „Граматика” знали П. Кеппен та І. Срезневський [5, с. 13].

На завершення наведемо загальну оцінку І. Могильницького та результатів його діяльності. М. Грушевський: „Канонік Могильницький – найвизначніший представник нового духовенства” [15, с. 481]. М. Возняк: „Найбільше освіченим і найбільше свідомим Українцем Галицької землі в перших трьох десятках літ 19-го віку був безперечно перемишльський канонік Іван Могильницький” [3, с. 5]. М. Андрусак: „Найбільший громадянин Галицької України в перших трьох десятках ХІХ ст.” [2, 1931р., 29 травня]. В. Грещук: „Це був великий син свого народу, діяльність якого належно не поцінована ще й нині, справжній подвижник на ниві просвіти, відомий релігійний діяч, поборник прав знедолених галичан” [4, с. 5]. Г. Лакота: “Перший розбудитель українського народу в Галичині, незрівняно заслужений муж на церковно-народнім полі” [16]. Ф. Стеблій: “Іван Могильницький – визначний учений-філолог, культурно-освітній і церковний діяч” [5, с. 7]. Б. Гук: „Іван Могильницький – велика постать початку ХІХ ст., без якої годі уявити собі дальший розвиток модерної української національної свідомості” [17].

Підведемо підсумки. Головна заслуга І. Могильницького полягає у тому, що він першим серед галичан усвідомив необхідність національного відродження і зробив все від нього залежне, щоб цей процес розпочався у сфері духовної культури. Саме завдяки йому Перемишль у цей період став центром такого відродження у Східній Галичині. На прикладі багатогранної діяльності І. Могильницького маємо прекрасну можливість переконатися у тому, що саме нове покоління греко-католицького духовенства високоосвічене, патріотично налаштоване виступило в обороні національних прав галичан на свою мову, школу, зрештою самостійне існування. Життя підтвердило правильність таких дій у той час.

Матеріал статті дає можливість спростувати помилкове узагальнене твердження авторів багатотомної „Історії української культури” про те, що „Західна Україна до 30-х рр. XIX ст. у культурному відношенні спала” [18, с. 61].

Нарешті, враховуючи історичні заслуги І. Могильницького перед нашим народом, Старосамбірська районна рада у 2010 р. присвоїла його ім'я Міженецькій середній школі, розташованій по сусідству із с. Дроздовичі [19]. На прохання директора школи І. Лапицької, автор статті написав відповідне наукове обґрунтування – пропозицію (у свій час навчався у цій школі та проживав у згаданому селі). На фасаді школи з'явилася меморіальна дошка, добротро оформлено кімнату-музей. Копії відповідних документів-матеріалів надав директор архієпархіальної бібліотеки і архіву греко-католицької церкви у Перемишлі Б. Білий. Деякі з них вперше використано у цій статті.

Прийшов час і віддаємо належне сповна отцю, каноніку, крилошанину, вченому, великому патріоту Івану Могильницькому — видатному діячу українського національного відродження першої третини XIX ст.

1. Франко І. *Перше руське просвітне товариство в рр. 1816–1818.* // *Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку.* – Львів, 1902. – 258–276 с. 2. Андрусак М. *Іван Могильницький (3 приводу століття його смерті)* // *Діло.* – 1931. – 29–31 травня, 4 червня. 3. Возняк М. *Філологічні праці Івана Могильницького* // *Українсько-руський архів.* – Львів, 1910. – Т.5. – 240 с. 4. Грещук В. *“Відомість о руськїм язичі” І. Могильницького – перша українознавча лінгвістична розвідка в Галичині* // *Іван Могильницький. Відомість о руськїм язичі.* – Івано-Франківськ, 2003. – 5–17 с. 5. Стеблій Ф. *Предтеча „Руської Трійці”.* Перемишльський культурно-освітній осередок першої половини XIX ст. – Львів, 2003. – 94 с. 6. *Історія України та її державності / за наук. ред. проф. Л.Є. Дециньського.* – 4-те вид., перероб. і доп. – Львів, 2008. – 443 с. 7. *Історія української культури / за ред. І.Я. Хоми.* – Львів, 2010. – 241 с. 8. Франко І. *Паницина й русини* // *Твори в 50-ти т.* – К., 1986. – Т.47. – 107–135 с. 9. Щурат В. *Перша галицько-українська просвітна організація* // *На світанку нової доби.* – Львів, 1919. – 51–55 с. 10. Возняк М. *Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії.* – Львів, 1924. – 165 с. 11. Ступарик Б.М., Моцюк В.Д. *Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939 рр.)* – Коломия, 1995. – 173 с. 12. Ступарик Б. *Національна школа: витоки становлення.* – Івано-Франківськ, 1992. – 191 с. 13. *Культурологія: теорія та історія культури / за ред. І.І. Тюрменко.* – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2005. – 365 с. 14. Мацюк Г.П. *Теоретичні джерела рукописної граматики Івана Могильницького* // *Мовознавство.* – 2000. – №4–5. – 26–32 с. 15. Грушевський М. *Ілюстрована історія України.* – Київ–Львів, 1913. – 524 с. 16. Лакота Г. *В столітню річницю смерті о. Івана Могильницького* // *Український Бескид.* – 1931. – 27 липня. 17. Гук Б. *Могила Великого Крилошанина відновлена* // *Наше слово.* – 2005. – 25 вересня. 18. *Офіційна мовна політика в Російській імперії та Австро-Угорській монархії щодо національних меншин* // *Історія української культури. Українська культура першої половини XIX ст. / під ред. Г.А. Скрипника.* – К., 2008. – Т.4, Кн. 1. – 59–63 с. 19. Касперевич В. *Міженецька дівтора знайшла патрона в особі отця Могильницького* // *Голос Прикарпаття.* – 2010. – 8 жовтня.